SIVIILITIEDUSTELUN TURVALLISTAMINEN

Siviilitiedustelun turvallisuusdiskurssin rakentuminen ja siviilitiedusteluhankkeen legitimisointi

Jyväskylän yliopisto,
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Anna Mikkola
Kandidaatintutkielma
syksy 2018

Sisällys

Johdanto 3
Teorialähtöinen diskurssianalyysi 6
Diskurssianalyysi 6
Kööpenhaminan koulukunta 7
Turvallistamisen käsitteitä 9
Aineisto 10
Analyysi 12
Turvallistava toimija 13
Kansallinen turvallisuus turvallistamisen viitekohteena 14
Siviilitiedustelun rakentuminen turvallisuuskysymykseksi – keskeiset uhat ja argumentaatio 15
Normaalista poikkeaminen ja turvallistamisen onnistuminen 19
Yhteenveto 21
Lähteet 23

1. Johdanto

Siviilitiedustelulainsäädännöstä annettiin hallituksen esitys eduskunnalle 25.1.2018. Esitys kirvoitti useita lausuntoja eri tahoilta, niin viranomaisilta, kansalaisjärjestöiltä kuin liike-elämän toimijoiltakin. Uuden tiedustelulain tarpeesta vallitsee melko kattava yksimielisyys eduskunnassa. Huolta kansanedustajien keskuudessa aiheuttaa muun muassa mahdollisuus niin kutsuttuun massavalvontaan eli mahdollisuus kaiken sähköisen viestiliikenteen valvontaan kohdentamattomasti sekä perustuslain kiireellinen muuttaminen. Siviilitiedustelulainsäädännön yhteydessä perustuslakia tarkistettaisiin: luottamuksellisen viestin suojaan voisi puuttua myös niissä tapauksissa, kun tietoa halutaan hankkia sotilaallisesta toiminnasta taikka sellaisesta muusta toiminnasta, joka vakavasti uhkaa kansallista turvallisuutta. Perustuslain muutos siis liittyy siviilitiedustelulainsäädäntöön siten, että perustuslaissa säädettyjen ihmisten perusoikeuksiin puuttumisen edellytyksiin lisättäisiin poikkeamisperusteeksi yllä mainittu sotilaallinen toiminta tai muu kansallista turvallisuutta vaarantava toiminta.

Siviilitiedustelulainsäädännön keskeisimmäksi tavoitteeksi määritellään Siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnössä (2017) kansallisen turvallisuuden parantaminen. Kansallinen turvallisuus tulee lain myötä myös Suojelupoliisin tiedonhankinnan perusteeksi. Tiedusteluvaltuuksien lisäämisen avulla tietoa voidaan hankkia paremmin sellaisista hankkeista tai toiminnoista, jotka uhkaavat Suomen kansallista turvallisuutta. Nykyisin tietoa voidaan hankkia ainoastaan silloin, jos epäillään yksittäistä henkilöä tai epäillään yksittäisestä konkreettisesta rikoksesta Suomessa. Lainsäädännön muutoksen myötä tietoa olisi mahdollista hankkia myös kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaavasta toiminnasta, joka ei ole rikos tai joka tapahtuu ulkomailla, sekä sellaisesta toiminnasta, joka uhkaa vakavasti kansallista turvallisuutta ja jonka taustahenkilö tai -taho ei ole tiedossa. (Siviilitiedustelulakityöryhmän mietintö, 2017.) Keskeisimpiä muutoksia nykylainsäädäntöön olisi siis Suojelupoliisin tiedonhankinnan perusteeksi tuleva kansallinen turvallisuus sekä laki tietoliikennetiedustelusta, joka antaa valtuudet Suojelupoliisille hankkia tietoa paremmin sellaisista toimista jotka vakavasti uhkaisivat Suomen kansallista turvallisuutta (Sisäministeriö, 2015).

Aihe on hyvin ajankohtainen, sillä lain valmistelu ja toimeenpano ovat vielä kesken. Siviilitiedustelulainsäädännössä ei Sisäministeriön (2015) mukaan ole kyse pelkästään

rikostorjunnasta, eikä kaikki kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaava toiminta ole sen kaltaista, että se mahdollisesti etenisi rikokseksi. Sisäministeriön mukaan tällaisia uhkia voivat olla esimerkiksi Suomen huoltovarmuutta vaarantavat omistussuhteiden muutokset. Aihe on ajankohtaisuutensa lisäksi mielenkiintoinen erityisesti siksi, että siviilitiedustelulainsäädännön avulla puututtaisiin perustuslaissakin suojattuihin oikeuksiin, eli luottamuksellisen viestin suojaan. Siviilitiedustelulainsäädäntö myös antaisi valtuudet viranomaisille tietoliikennetiedusteluun, eli mahdollisuuden saada tietoa ylikansallisesti tietoliikennekaapeleista. Huoli kansalaisten yksityisyyden suojasta on nostanut aiheen toistuvasti otsikoihin ja herättänyt keskustelua.

Turvallisuus on käsitteenä laaja ja tutkimuskohteena se voi tarkoittaa useita eri asioita, esimerkiksi rikoksentorjunnan, kyberturvallisuuden tai konfliktien tutkimusta. Mielestäni turvallistamistutkimuksen fokus on niiden diskurssien ja tapojen purkamisessa, joilla turvallistettavasta ilmiöstä tehdään turvallisuuskysymys. Erityisesti demokraattisissa valtioissa hallinnon tulee saada toimilleen oikeutus, joten poliittisella puheella ja selonteoilla on merkittävä vaikutus myös turvallisuuskysymysten luomisessa ja turvallisuuspolitiikan toteuttamisessa. Näiden puheella tapahtuvien tekojen ja niiden seurausten avaaminen on siksi tarpeen siviilitiedustelulainsäädännön kohdalla. Aiempaa tutkimusta siviilitiedustelusta on Suomessa vielä vähän. Turvallistamistutkimusta taas on tehty esimerkiksi Kiinan siviilien tiedustelun ja kyberulottuvuuden informaation turvallistamiseen liittyen jonkin verran. Muun muassa Aarne Schmitt (2017) on pro gradu – tutkielmassaan tutkinut informaation turvallistamista Kiinassa. Totalistaaristen valtioiden informaation turvallistamista enemmän tutkinut on Juha A. Vuori, joka on vuonna 2018 julkaissut artikkelin ”The Politics of Securitized Technology”. Perinteinen turvallistamistutkimus kuitenkin perustuu demokraattisiin valtioihin, sillä turvallistamisella hankitaan legitimiteetti turvallisuustoimille. Mielestäni turvallistamisen tutkimus myös siviilitiedusteluhankkeen osalta on tärkeää, sillä näin suurelle hankkeelle on hankittava legitimiteetti myös kansalta. Lisäksi siviilitiedustelu ja sen tarve voi näyttäytyä kansalaiselle melko abstraktina asiana, kun kyseessä ei ole tavalliset sotilaalliset toimet kuten hävittäjälentokoneiden ostaminen. Onkin siten mielenkiintoista selvittää, kuinka tuota legitimiteettiä hankitaan ja miten siviilitiedustelusta rakennetaan turvallisuuskysymys, joka vaatii turvallisuuspoliittisia toimia eli siviilitiedustelulainsäädännön laatimista sekä perustuslain tarkistamista.

Tutkielmani tarkoituksena on siis selvittää, kuinka siviilitiedustelusta tehdään turvallisuuskysymys sekä millaisin argumentein siviilitiedustelulainsäädännön toimeenpanoa legitimisoidaan eli oikeutetaan. Lähtökohtana tutkielmalle on Kööpenhaminan koulukunnan näkemys, jonka mukaan turvallisuus on sosiaalisesti rakentuva ja subjektiivinen ilmiö. Siksi pyrinkin analyysissäni purkamaan aineistosta niitä tapoja, jolla siviilitiedusteluun liittyvä turvallisuusdiskurssi on rakentunut, ja selvittää kuinka siviilien tiedustelua oikeutetaan poliittisessa puheessa. Analyysini perustuu teoriaohjaavaan diskurssianalyysiin. Tarkoituksenani on tutkia turvallisuusdiskurssin rakentumista turvallistamisteorian pohjalta.

Aineistona tässä tutkielmassa käytän siviilitiedustelutyöryhmän mietintöä sekä eduskunnassa siviilitiedustelulainsäädännöstä sekä perustuslain 10 § muuttamisesta pidettyjä puheenvuoroja. Käyttämäni mietintö on laadittu hallituksen esityksen muotoon, ja siinä ehdotetaan säädettäväksi uusi poliisilain luku sekä laki tietoliikennetiedustelusta siviilitiedustelussa, jotka muodostaisivat pääasiallisesti siviilitiedustelulainsäädäntöä koskevan kokonaisuuden. Laeissa säädettäisiin muun muassa siviilitiedustelussa käytettävistä toimivaltuuksista, siviilitiedusteluviranomaisen yhteistoiminnasta muiden viranomaisten kanssa, kansainvälisestä yhteistyöstä sekä tiedustelukielloista ja tietojen käsittelystä. (Siviilitiedustelutyöryhmän mietintö 2017.) Käsittelen analyysissäni eduskunnassa pidettyjä puheenvuoroja esitykseksi siviilitiedustelulainsäädännöstä sekä puheenvuoroja perustuslain tarkistamisesta luottamuksellisen viestin suojan osalta, sillä se liittyy olennaisesti koko siviilitiedusteluhankkeeseen. Käsittelemäni mietinnön ehdotuksia onkin sovitettu yhteen perustuslain tarkistamista selvittäneen oikeusministeriön asettaman asiantuntijatyöryhmän ehdotuksen kanssa. Avaan tarkemmin aineiston valintaa sekä hakukriteereitä aineistoa käsittelevässä alaluvussa. Seuraavassa luvussa esittelen tutkielman metodia, teoriapohjaa ja aineistoa tarkemmin sekä perustelen niiden käyttöä. Analyysiluvussa pyrin esittämään vastaukset tutkimustehtäväni kysymyksiin ja lopuksi vedän yhteen tutkielman johtopäätökset.

2. Teorialähtöinen diskurssianalyysi

Koska olen kiinnostunut turvallistamispuheesta ja -käytännöistä, käytän tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysiä turvallistamisteorian avulla. Diskurssianalyysin taustateorioihin kuuluu sosiaalisen konstruktionismin käsitys: ihmisten tavat hahmottaa todellisuutta ovat sosiaalisesti rakentuneita. Turvallistamisteorian voi siten mielestäni nähdä myös konstruktionistisena, sillä sen mukaan turvallisuus nähdään sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä.

2.1. Diskurssianalyysi

Tutkimusmetodina hyödynnän diskurssianalyysiä, ja analyysin tukena käytän Arja Jokisen, Kirsi Juhilan ja Eero Suonisen (2016) teosta *Diskurssianalyysi - teoriat, peruskäsitteet ja käytännöt.* Diskurssianalyysi valikoitui tämän tutkielman metodiksi siksi, että diskurssianalyyttisessä tutkimuksessa tukeudutaan konstruktionistiseen näkökulmaan. Näkökulma sopii hyvin tutkimusaiheeseeni, sillä turvallistamisteorian lähtökohtana on, että turvallisuusuhat ovat sosiaalisesti rakentuneita ja subjektiivisia ilmiöitä. Jokisen ym. (2016, s. 1) määritelmä diskurssianalyysistä kielenkäytön tutkimuksena, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä, kytkeytyy hyvin aikomuksiini tutkia niitä keinoja, joilla siviilitiedustelusta tehdään turvallisuuskysymys ja sitä, millaisin argumentein siviilitiedustelua legitimisoidaan. Tutkielmani painopiste on siis erityisesti turvallisuusdiskurssissa, vaikka siviilitiedusteluun liittyykin läheisesti useita muitakin mielenkiintoisia aiheita, kuten yksityisyydensuojaan ja terrorismiin liittyviä diskursseja.

Diskurssianalyysi tutkimusmetodina on pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys kuin selkeärajainen tutkimusmenetelmä. (Jokinen ym. 2016, s. 25) Analyysissäni tarkastelen aineistoa erityisesti retorisen diskurssianalyysin välineillä, sillä olen kiinnostunut argumentaatiosta sekä puheakteista, joilla turvallistamista tehdään. Retorisessa diskurssianalyysissä ei tutkita vain puheen tai tekstin sisäisiä rakenteita, retorisia keinoja tai

merkityksiä, olennaista on myös tarkastella, mitä argumenteilla tehdään tilanteissa, joissa ne tuotetaan. (Potter 1996, s. 103, Jokinen ym. 2016, s. 338)

Diskurssianalyyttisen tutkimuksen kenttä ei Jokisen ym. (2016, s. 268) mukaan ole yhtenäinen, vaan sille on ominaista erilaiset tutkimukselliset orientaatiot ja ratkaisut. Jokinen ym. (2016, s. 268) on kuvannut diskurssianalyysin sisäisten metodisten painotusten jaottelua diskurssianalyyttisen tutkimuksen karttana. Kartan kolmas ulottuvuuspari on responsiivisuus ja retorisuus, joiden painottaminen suuntaa tutkimuksen painopistettä erityisesti merkitysten tuottamisen tapoihin eli miten-kysymyksiin. Retorisen ja responsiivisen tutkimustavan erona on se, että retorisuutta tutkittaessa keskitytään tapoihin, joilla tiettyjä merkityksiä tai sosiaalisen todellisuuden versioita tehdään ja responsiivisessa tutkimusotteessa tutkitaan miten ihmiset rakentavat yhdessä merkityksiä. (Jokinen ym. 2016, s. 269.) Koska olen kiinnostunut turvallistamisen prosessista, joka tapahtuu erityisesti puheakteissa, käytän retorista tutkimusotetta tutkielmassani. Yleisösuhteen tarkastelu on kuitenkin olennainen osa turvallistamistutkimusta ja etenkin turvallistamisen onnistumisen analysointia, joten aion tarkastella aineistoa osin myös responsiivisuuden näkökulmasta. Retorisuuden tutkimussuunnan painotus ei Jokisen ym. (2016, s. 269) mukaan estä responsiivisuudenkin tarkastelua, sillä kumpikin voi olla läsnä samassa aineistossa.

2.2. Kööpenhaminan koulukunta

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii Kööpenhaminan koulukunnan turvallistamisteoria. Kööpenhaminan koulukunnan mukaan turvallisuus nähdään sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä, ei objektiivisena tosiasiana. Teorian mukaan turvallistamisella luodaan olemassa olevasta asiasta olemassaolon uhka, jolla oikeutetaan muutoin epätavallisina pidettyjä toimia. (Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde 1998.) Teoria poikkeaa jonkin verran perinteisestä turvallisuustutkimuksesta, sillä perinteisesti turvallisuuden tutkimus nostaa valtion ja siihen kohdistuvat sotilaalliset uhat keskeisimmäksi kohteeksi.

Buzan ym. (1998, s. 23-24) esittävät, että turvallisuus voidaan nähdä ikään kuin janana, jonka toisessa ääripäässä olevat ilmiöt ovat ei-poliittisia. Ei-poliittiset ilmiöt eivät ole osana julkista keskustelua, eivätkä ne vaadi poliittista päätöksentekoa. Siirryttäessä janaa oikealle voidaan nähdä politisoidut ilmiöt, jotka ovat selkeä osa poliittista päätöksentekoa ja vaativat

yhteiskunnalta resursseja. Janan toisessa ääripäässä on turvallistaminen, jossa ilmiö nähdään olemassaolon uhkina, jotka vaativat äärimmäisiä keinoja ja joiden toteuttamiseen haetaan oikeutus tavallisen poliittisen päätöksenteon ulkopuolelta. Esimerkiksi uskonto on Buzanin ym. (1998, s. 24) mukaan ilmiö, joka selkeästi sijoittuu eri puolille janaa valtiosta riippuen.

Turvallistamisen prosessi tapahtuu puheaktien kautta: puhumalla ihminen suorittaa jonkin teon. Esimerkiksi anteeksipyyntö ja lupaus ovat puheakteja. John L. Austinin (1962) puheaktiteorian mukaan puheesta voidaan erottaa neljänlaisia asioita, itse lausuminen (lokuutio), puhujan intentio (illokuutio), vaikutukset kuulijaan (perlokuutio) sekä esittäminen, eli puheen fyysinen tapahtuma. Juha A. Vuoren (2008, s. 4-6) mukaan turvallistamisteoriassa turvallisuus rakennetaan juuri illokutionaaristen puheaktien kautta, ja turvallistamisen perlokutionaarinen vaikutus on legitimiteetti: turvallistamisella oikeutetaan tekoja, joita muuten pidettäisiin oikeuttamattomina. Turvallistamisen puheakti rakennetaan turvallisuuspuheen, turvallistamisen kieliopin sekä juonellisen "tarinan" varaan, josta on luettavissa olemassaolon uhka, piste, josta ei ole paluuta sekä mahdolliset pelastautumiskeinot. (Buzan ym. 1998, s. 33.)

Thierry Balzacq (2005, s. 173) taas nostaa turvallistamisteoriassa aiempaa suuremman huomion kohteeksi myös kontekstin ja yleisön. Hänen mukaansa turvallistamisen voi ymmärtää strategisena käytäntönä, jolla pyritään vakuuttamaan kohdeyleisö esittämällä heille väitteitä, joiden mukaan jokin maailmassa tapahtuva erityinen tapahtuma uhkaa ympäristöä, jossa kohdeyleisö elää. Uhan lieventämiseen tarvitaan välittömiä poliittisia toimia. Hänen mukaansa uhka voi olla joko puheella esitetty, tai se voi olla myös jokin tapahtuma. Tärkeää on siis se, että uhka kohdistuu kohdeyleisölle tärkeää asiaan, eli turvallistamisen kieliopin lisäksi kontekstin tulee olla oikea vaikuttaakseen yleisöön toivotulla tavalla. Nähdäkseni turvallistaminen on siis kokonaisvaltainen strateginen prosessi, joka toteutetaan turvallisuuspuheen keinoin turvallistamisen kielioppia noudattaen kohdeyleisön kannalta oikeassa kontekstissa. Turvallistaminen vie Vuoren (2011, s. 107 - 115) mukaan käsiteltävän asian kauemmas demokraattisen päätöksenteon piiristä ja siten sen avulla voidaan oikeuttaa epätavallisiakin poliittisia toimia. Vuoren mukaan turvallistaminen on aina poliittinen valinta, johon voi liittyä useita erilaisia motiiveja ja tarkoituksia. Turvallistamistutkimuksen normatiivisena tavoitteena voidaan hänen mukaansa pitää epäturvallistamista, jonka tarkoituksena on tuoda turvallistettu ilmiö takaisin "tavalliseen politiikkaan".

2.3. Turvallistamisen käsitteitä

Turvallistamisen kieliopissa keskeistä on siis jonkin viitekohteen olemassaolon uhan esittäminen. Tämän lisäksi määritellään jokin sellainen piste, jonka ylittyessä ei ole enää paluuta takaisin normaalitilaan. Jotta siihen pisteeseen ei jouduttaisi, turvallistava toimija esittää myös pelastusohjelman, eli ne hätäkeinot, joita turvallistava taho pyrkii oikeuttamaan. Tarkoitus ei ole esittää todennettuja faktoja, vaan erilaisia hypoteeseja tulevasta. (Buzan ym. 1998, s. 32 - 33.) Analyysi-luvussa käyn läpi seuraavien turvallistamisen pääkäsitteiden avulla siviilitiedustelulainsäädäntöön liittyvää turvallisuusdiskurssia.

Turvallistamisen viitekohde (referent object) on Buzanin ym. (1998, s. 36) mukaan viitekohde eli kohde, jonka olemassaolo pyritään turvallistamisen avulla turvaamaan, on perinteisesti ollut valtio, mutta se voi olla melkein mikä tahansa muukin kohde, kuten esimerkiksi alueellinen turvallisuus tai jokin yhteisö. Pienempien yhteisöjen tai yksilön esittäminen viitekohteena voi olla haastavaa, sillä viitekohteen turvallisuudesta kiinnostuneita on vähemmän. Turvallistavalle toimijalle voi olla hyödyllistä olla itse osa viitekohteena olevaa ryhmää, sillä tunne ”meistä” uhattuna lisää kollektiivisuuden tunnetta ja parantaa turvallistamisen onnistumisen mahdollisuuksia. (Buzan ym. 1998, s. 36 – 37.)

Turvallistava toimija on henkilö tai ryhmä, joka esittää puheaktin, yleensä poliittinen toimija tai viranomainen. Turvallistamispuheen autoritäärisyys eli toimijan korkea asema voi edesauttaa turvallistamisen onnistumista. Turvallistavat toimijat eivät yleensä pyri puheessaan puolustamaan omaa turvallisuuttaan, vaan pohjaavat argumenttinsa siihen, että on välttämätöntä puolustaa tiettyjä tahoja kuten valtiota, kansaa, tai jotakin tiettyä yhteisöä tai systeemiä. (Buzan ym., 1998, s. 40.)

Olemassaolon uhka (*existential threat*) tarkoittaa uhkaa tai uhkia, jotka uhkaavat viitekohdetta eli turvallistamisen kohdetta. Uhkien kautta turvallistava toimija pyrkii Buzanin ym. (1998, s. 24 – 26) mukaan oikeuttamaan sellaiset hätäkeinot, joita muuten pidettäisiin oikeuttamattomina. Olemassaolon uhkaan vaikuttaa vallitsevat olosuhteet, sillä yleisöllä on vahva rooli turvallistamisen onnistumisessa. Jos yleisö ei pitäisi uhkaa

todellisena uhkana juuri siinä kulttuurisessa kontekstissa, olisi epätodennäköistä, että turvallistaminen voisi onnistua.

Hätäkeinot (emergency measures) ovat turvallistamisen avulla oikeutettavia normaalista poikkeavia toimia. Vaikka Buzan ym. (1998) esittää turvallistamisen puhetekoa hätäkeinojen oikeuttamisena, on Vuori (2004, s. 10) esittänyt turvallistamisen puheaktilla olevan muitakin turvallistamisen tyyppejä. Näitä tyyppejä ovat turvallistaminen kysymyksen nostamiseksi päätöksentekijöiden päiväjärjestykseen, turvallistaminen pelotteena, turvallistaminen kontrollina ja turvallistaminen jälkikäteisenä oikeuttamisena tai turvallisuusstatuksen uusintamisena. Analyysi-luvussa esitän huomioitani aineistossa esiintyvistä puheakteista ainakin turvallisuusstatuksen uusintamisesta siviilitiedustelulainsäädännön kohdalla perinteisen hätäkeinojen oikeuttamisen lisäksi.

2.4. Aineisto

Aineisto on rajattu Sisäministeriössä vuonna 2017 julkaistuun siviilitiedustelulainsäädäntöä koskevaan mietintöön sekä hallituksen esityksestä siviilitiedustelulainsäädännöksi ja perustuslain 10 § muuttamisesta käytyyn keskusteluun eduskunnassa. Kandidaatintutkielman tila on rajallinen, joten päädyin rajaamaan aineistoksi mietinnön sekä eduskunnassa siviilitiedustelulainsäädännöstä sekä perustuslain 10 § muuttamisesta käydyn keskustelun. Perustuslain 10 § liittyy vahvasti siviilitiedustelulainsäädäntöön, joten pidin tarpeellisena ottaa huomioon kummatkin keskustelut. Eduskunnan puheenvuorojen aineiston keräsin eduskunnan verkkosivuilta hakusanoilla ”Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta” ja ”Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi”. Hakuehtona aineistolle oli puheenvuorot. Mietintö on tekstimuotoinen ja eduskunnassa pidetyt puheet litteroituja, ja diskurssianalyysini perustuu turvallisuusdiskurssin tarkasteluun painottaen retorisuuden tutkimussuuntaa.

Mietintöä tehneessä työryhmässä toimi useiden eri tahojen edustajia, pääasiassa eri ministeriöistä sekä Poliisihallituksesta ja suojelupoliisista. En analyysissäni tarkemmin tarkastele aineistoni puheenvuorojen pitäneiden poliitikkojen tai siviilitiedustelutyöryhmän jäsenten taustoja. Koen turvallistamisen tuottamisen tutkimisen puheessa ja tekstissä olennaisemmaksi tutkimustehtäväni kannalta kuin turvallistavan toimijan taustatekijöiden tarkastelun. Tarkoituksenani ei ole käsitellä aineistoa itsestäänselvyytenä, mutta ei

myöskään perehtyä yksittäisten toimijoiden taustoihin tai intentioihin. Jokinen ym. (2016, s. 88 - 89) esittävätkin pohdinnan siitä, kuinka miten-kysymykset analyysissä aiheuttavat kysymyksen diskurssin hegemonisoitumisprosessin taustalla tapahtuvasta tietoisen toiminnan olemassaolosta. Vastauksena tähän he esittävät, että voi kuitenkin olla analyyttisesti järkevää lähestyä aineistoa olettaen, että sillä on strateginen päämäärä, ja tarkastella toimintaa strategisena jättämällä kysymyksen niiden taustalla vaikuttavista ihmisistä avoimeksi.

Vaikka aineistoni on osin viranomaistekstimuotoista, eikä se ole täynnä mahtipontista ja yllättävää retoriikkaa, on mielestäni siviilitiedustelulainsäädännöstä tehty mietintö aiheen turvallistamisen tutkimisen kannalta olennainen. Mietinnössä mukana olleiden toimijoiden sekä kansanedustajien institutionaalisen aseman vuoksi aineistoa on mielestäni hyvä ottaa huomioon myös Juhilan (2016) erittelemät faktuaalistamisstrategiat. Juhilan (2016, s. 149) lähtökohtana viranomaispuheen analyysissä oli, että mitä faktuaalisempaa kielenkäyttö on, sitä helpompaa on saada yleisö vakuuttuneeksi kuvatun ilmiön todenperäisyydestä. Siten faktuaalistamisstrategiat voi määritellä sellaisiksi kielenkäytön muodoiksi, joilla saadaan kyseinen versio näyttämään itsestään selvältä ja ainoalta oikealta. Turvallistamisteoriaan peilaamalla onkin mielenkiintoista analysoida, kuinka mietintö toimii tukena poliitikkojen turvallistamisargumenteille. Palaan tarkempaan aineiston tarkasteluun seuraavassa luvussa.

3. Analyysi

Olennaista turvallistamispuheelle ei ole sanan *turvallisuus* toistaminen, vaan kuten Buzan ym. (1998, s. 27) määrittelee, turvallistamispuheessa huomion kohteena on jonkin ilmiön olemassaolon uhka, josta pelastautuminen vaatii hätäkeinoja sekä tietyn yleisön hyväksynnän. Seuraavissa luvuissa avaan turvallistamisteoriaan nojaavaa analyysiäni siitä, kuinka siviilitiedustelusta tehdään turvallisuuskysymys ja millaisin argumentein siviilitiedustelua legitimisoidaan. Analyysin lopuksi pyrin avaamaan huomioitani siitä, onko turvallistamisessa mielestäni onnistuttu sekä onko aineistossa havaittavissa epäturvallistamista.

Analyysissäni paneudun turvallisuusdiskurssin tarkasteluun turvallistamisteoriasta saamieni apuvälineiden avulla, sillä teoriaohjaava menetelmä sopii parhaiten tutkimustavoitteisiini. Vaikka tarkastelen myös aineistossa esiintyvää retoriikkaa, ei huomioni ole retorisissa strategioissa vaan niiden käytössä. Kuten Jokinen ym. (2016, s. 343) huomauttaa, retoristen keinojen analyysi ei ole itsetarkoituksellista vaan olennaista on tarkastella, mitä niiden käytöllä saadaan aikaan. Turvallisuuteen sekä siviilitiedusteluun liittyy turvallisuusdiskurssin ohella toki useita muitakin diskursseja. Muita selkeästi aiheeseen liittyviä mielenkiintoisia diskursseja ovat yksityisyyden suojaan tai kansalaisen perusoikeuksiin liittyvät diskurssit. Analyysissäni sivuan näitäkin teemoja, sillä diskurssit ovat osin päällekkäisiä, eivät selkeärajaisia ja täysin eroteltavissa olevia.

3.1. Turvallistava toimija

Turvallistavaa toimijaa voi olla hankala erottaa viitekohteesta, vaikka turvallistamispuheessa ei yleensä viitata ainakaan suoraan turvallistajan itsensä suojelemiseen. Buzan ym. (1998, s. 41) mukaan puhuttaessa valtion nimissä on puhujalla tietyt ehdot, jotka mukailevat valtion periaatteita. Poliittinen keskustelu käydään Buzanin ym. mukaan näiden toimintatapojen ja -ehtojen puitteissa, mutta on muistettava, että valtio silti ei itsessään ole varsinaisesti turvallistava toimija. Siviilitiedustelun yhteydessä viitekohteen erottaminen turvallistavasta toimijasta on haastavaa, sillä kyseessä on koko kansaan kohdistuvat poliittiset toimet johon myös turvallistava toimija lukeutuu.

Toimijan auktoriteettiasema on olennainen, joskaan ei välttämätön asia turvallistamisen onnistumiselle. Tarkoituksenani ei ole tutkia aineiston taustalla olevien yksittäisten henkilöiden intentioita, mutta haluan kuitenkin ottaa huomioon aineiston tyylilajin ja turvallistavan toimijan asemoitumisen faktuaalistamisstrategioiden analysoinnin avulla. Juhilan (2016, s. 145) mukaan näiden strategioiden avulla voidaan erottaa niitä tapoja, joilla viranomaiset tuottavat tosiasioita puheessaan. Näitä strategioita tarkastelemalla pyrin huomioimaan turvallistamisteoriaan peilaten aineistoni kontekstia viranomaistekstinä sekä auktoriteettiasemassa olevien kansanedustajien puheina. Jokinen (2016, s. 341) toteaa faktuaalisen kuvauksen olevan vakuuttavan retoriikan äärimmäinen muoto, joka pyrkii tuottamaan itsensä puhtaana kuvauksena, raporttina, joka kertoo miten asiat ovat. Monet retoriset argumentaatiokeinot, joita analysoin tarkemmin turvallistamisargumentaatiota käsittelevässä alaluvussa, perustuvat todennäköisesti aineistoni sekä turvallisuuden institutionaalisen aseman vuoksi juuri faktuaalistamisstrategioihin. Aineistosta on havaittavissa muun muassa kvantifiointia, vaihtoehdottomuuden esittämistä, sosiaalisiin normeihin tukeutumista sekä asiantuntijuuteen vetoamista, jotka Juhila (2016, s. 147) määrittelee viranomaispuheen tavoiksi rakentaa tosia tietoja.

3.2. Kansallinen turvallisuus turvallistamisen viitekohteena

Turvallistamispuheessa esiintyy aina viitekohde, eli kohde, jonka olemassaolo pyritään turvallistamisen avulla turvaamaan. Perinteisesti turvallistamisen viitekohde on valtio. Siviilitiedustelulainsäädäntöön liittyvässä retoriikassa viitekohteena näyttäytyy erityisesti *kansallinen turvallisuus*. Mietinnössä esitetään, että lakiin lisättäisiin poliisin tehtäväksi kansallisen turvallisuuden suojaaminen. Kansallinen turvallisuus on yksi niistä perusteista, joka ihmisoikeussopimuksen mukaan voi oikeuttaa puuttumisen yksityiselämän suojaan.

Kansallinen turvallisuus on käsite, jonka määrittely on hankalaa ja sisältö epätarkka. Siksi pyrinkin hahmottamaan, mitä kansallinen turvallisuus tässä kontekstissa tarkoittaa ja miten se eroaa turvallistamisen perinteisestä viitekohteesta, valtiosta. Siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnössä kansallisen turvallisuuden käsitettä on pyritty avaamaan seuraavasti: ”*Kansallisen turvallisuuden käsitteen sisältö on laaja ja osaksi jäsentymätön. Kansallisen turvallisuuden merkityssisältö muuttuu ja muotoutuu yhteiskunnallisen muutoksen mukana. Muun muassa tästä syystä kansallisen turvallisuuden käsite on ja tulee saamaan tarkemman sisältönsä sitä vaarantavien uhkien ja toiminnan kautta”*. Turvallistamisen kieliopissa keskeistä on olemassaolon uhan esittäminen. Mielestäni siten on huomionarvoista, että työryhmän mukaan jäsentymättömänä käsitteenä kansallinen turvallisuus tarkentuu vasta sitä vaarantavien uhkien ja toiminnan kautta. Viitekohteen epätarkka määrittely voi toimia turvallisuusstatuksen uusintajana lain oikeutukselle sen säätämisen jälkeenkin, sillä eksaktimpi määrittely uhalle voisi saattaa siviilitiedustelun kyseenalaiseksi jatkossa, sen hetkisenä uhkana näyttäytyneen ilmiön poistuttua. Turvallisuusstatuksen uusintaminen on yksi Vuoren (2004, 10) erittelemistä turvallistamisen tyypeistä, ja nähdäkseni se voi toimia yllämainittuun tapaan myös etukäteen esitettynä puhetekona.

Siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnössä sanotaan, että kansallisen turvallisuuden ilmaisu tarkoittaa yhtäältä sitä, ettei uhkaava toiminta kohdistuisi kehenkään nimenomaiseen yksilöön, vaan yleisimmin valtioon tai yhteiskuntaan. Siviilitiedustelulainsäädännöllä ei ole sen mukaan tarkoituskaan sinänsä suojata yksilöä itsessään, vaan eräänlaista kollektiivia. Kollektiivisen suojeluintressin avulla perustellaan se, että yksilön tulisi joustaa omista perusoikeudestaan (luottamuksellisen viestin suojasta) yhteisön hyväksi: “*Kyse olisi siten*

eräänlaisesta kollektiivisesta suojeluintressistä, joka saa sisältönsä yksittäisten kansalaisten perusoikeuksista.“ Kuvailusta ilmenee, että vaikka kansallinen turvallisuus ei näiden perusteluiden valossa vaikuta olevan niinkään valtio fyysisessä olomuodossa, se esitetään ikään kuin valtion tai yhteiskunnan abstraktina muotona. Toisaalta jos valtiota ja sen rajoja tarkastelee Michel Foucaultia mukaillen hallinnan taktiikoiden mukana muuttuvana, voi siten kansallisen turvallisuuden sitä kohtaavien uhkien myötä muuttuvana ymmärtää valtioksi itsessään. Foucaultin (1978/2010, s. 116) mukaan: “*Hallinnan taktiikat tekevät mahdolliseksi määritellä jatkuvasti, minkä pitäisi kuulua valtiolle ja minkä ei, mikä on julkista ja mikä yksityistä ja mikä on valtiollista ja mikä ei-valtiollista. Sanottakoon siis, että valtion selviytyminen ja sen rajat pitäisi ymmärtää hallinnallisuuden yleisten taktiikoiden pohjalta.”* Peter Miller ja Nikolas Rose (2010, s. 85) ovat Foucaultinkin hallinnan teorian pohjalta pyrkineet selvittämään valtion olemusta pohtimalla, miten ja missä määrin valtio yhdistyy hallitsemiseen ja sen teknologioihin ja millaista oikeuttamista käytetään. He eivät näe valtiota suvereenina hallitsijana, ”kylmänä hirviönä”, vaan esittävät valtion näyttäytyvän pikemminkin erilaisina hallinnan tapoina. Kansallisen turvallisuuden suojeleminen siviilitiedustelun mahdollistamisen avulla onkin nähdäkseni Millerin ja Rosen ajatusten valossa yksi tapa laajentaa hallinnan piiriä ja supistaa yksityisen tilaa ja siten turvata kansaa. Juuri ”tietotaidon” avulla luvataan rauhoittaa levottomat alueet, jotka on saatava hallinnan piiriin, Miller ym. esittävät liberalismin suhteesta tiedon ja hallitsemisen välillä.

3.3. Siviilitiedustelun rakentuminen turvallisuuskysymykseksi – keskeiset uhat ja argumentaatio

Siviilitiedustelun perusteluiksi määritellyt uhat ovat osin sotilaallisia ja osin ei-sotilaallisia. Aineistosta esiin nostamiani turvallisuusuhkia voidaan siten tarkastella sekä sotilaallisen että poliittisen sektorin kautta. Muita Buzanin ym. (1998) määrittelemistä viidestä sektorista ovat ympäristö-, yhteiskunta- ja taloudellinen sektori. Erityisesti poliittisella sekä sotilaallisella sektorilla viitekohdetta uhkaavien tekijöiden logiikka perustuu juuri suvereeniteetin uhkaan: kaikki, mikä voidaan nähdä uhkana suvereeniteetille, voidaan esittää turvallisuuskysymyksenä. Aineistosta nousee useita suvereeniteettiä uhkaavia tekijöitä: terrorismia, rikollisuutta joka pyrkii vaikuttamaan valtiorakenteisiin, kybervakoilua.

Turvallistamisen kielioppiin kuuluu, että esitetään jonkin viitekohteen olemassaolon olevan uhattuna sekä keinot viitekohteen pelastamiseksi. Kuten analyysini toisessa alaluvussa

esitin, siviilitiedustelukysymyksessä viitekohteena on kansallinen turvallisuus, jonka olemassaolo nähdään olevan uhattuna. Turvallistaminen on mielestäni hyvin kontekstisidonnaista, ja nähdäkseni turvallistamista voidaan tehostaa myös muunlaisin argumentaation keinoin kuin uhkakuvien esittämisellä. Tämän tueksi analyysissäni on esitelty myös havaitsemiani retorisia keinoja, joilla turvallistamista tehdään.

Siviilitiedustelulakityöryhmän mietinnössä kuvataan Suomen turvallisuuden nykytilaa muun muassa seuraavasti: ”*Sisäisen turvallisuuden selonteon mukaan sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden uhkat limittyvät yhä tiiviimmin toisiinsa. Uhkat monimutkaistuvat ja muuttuvat nopeasti. Tilanteen ennustettavuus on viime aikoina heikentynyt merkittävästi eikä turvallisuustilanteessa ole nähtävissä muutosta parempaan*.” Mietinnön nykytilasta kertovassa luvussa turvallisuusargumenttina, viitekohdetta uhkaavana ilmiönä, nousee päällimmäisenä muuttuva turvallisuusympäristö: Venäjän ja lännen suhteiden huononeminen, kansainvälinen terrorismi, kyberuhat ja laajamittainen laiton maahantulo kuvataan merkittävämmiksi viimeaikaisiksi muutoksiksi toimintaympäristössä. Muutos esitetään jatkuvana eikä muutosta parempaan ole nähtävissä. Turvallisuustilanteen muutos näyttäytyy siten turvallistamisen kieliopin valossa ”pisteenä, josta ei ole paluuta”.

Täysistunnon keskustelussa Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta Kansanedustaja Vesa-Matti Saarakkalan mukaan maailman muuttuminen vaatii tiettyjä toimenpiteitä ja nopeaa reagointia sekä kuvaa siviilitiedustelulain muutoksia välttämättömiksi. Sisäministeri Kai Mykkänen esittää samassa keskustelussa esittelypuheenvuorossaan Suomen turvallisuusympäristön muuttuvan kiihtyvällä vauhdilla, ja sanoo Suomen turvallisuustilanteen heikentymistä poikkeukselliseksi tilanteeksi, joka perustelee lainsäädännön kiirehtimistä. Kansanedustaja Seppo Kääriäinen toteaa puhuessaan siviili - ja sotilastiedustelun puutteellisuudesta, että *“saatamme olla kohtalokkaasti myöhässä”*. Poikkeustilan esittäminen ja nopean reagoinnin vaatiminen rakentavat osaltaan turvallisuusdiskurssia siihen suuntaan, että esitetyt toimet tulee tehdä ennen kuin on liian myöhäistä. Tämänkaltaisella turvallistamispuheella luodaan tilanne, jossa ei ole aikaa sellaiselle demokraattiselle keskustelulle, jossa ei olisi kiirehtivänä elementtinä läsnä poikkeuksellisen hätätilan ilmapiiri. Juha Vuori (2010) esittää ”tuomionpäivän kellon” symbolina yleisön tunteisiin vetoavalle turvallistamisen hätätoimien kiirehtimiselle: aika on lopussa, tuomio jo tulossa mutta mahdollisuus on vielä kääntää kurssia.

Toisena keskeisenä turvallisuusuhkana aineistosta esiin nostan terrorismin uhan, joka esiintyy mietinnössä ensimmäisenä siviililuonteisia uhkia lueteltaessa. Kansanedustaja Markku Pakkanen toteaa puheenvuorossaan, jossa perustelee siviilitiedustelulainsäädännön tarvetta*: ”Terrorismi on rantautunut Suomeen, halusimme sitä tai emme. Tämä on totta viimevuotisten tapahtumien johdosta, ja se on tänään täällä useassa puheenvuorossa myös todettu. Siksi myös siviilitiedustelulaki tulee päivittää.”* Puheenvuorossa ei anneta yleisölle vaihtoehtoa eikä siten tilaa moraaliselle pohdinnalle. Jokisen ym. (2016, s. 353) mukaan tällaisen vaihtoehdottomuuspuheen varsin merkittävä seuraus on juuri se, että moraalisille kannanotoille ei jää sijaa, tai ne tehdään jopa naurettaviksi. Turvallistamisen purkamiselle tärkeää olisi juuri vaihtoehtojen esittäminen ja tilan salliminen keskustelulle. Mykkänen myös toteaa Suomen terrorismitilanteen olevan tiiviisti kytköksissä kansainväliseen terrorismin kehityskulkuun ja näkee konfliktialueilla olevan keskeisen roolin radikaali-islamistisen terrorismin kehityksessä. Sisäministeri Mykkänen vetoaa suojelupoliisin arvioon, jonka mukaan Suomeen kohdistuva terrorismin uhka on nyt vakavampi kuin koskaan aiemmin. Hän mainitsee myös, että *”vakavimmat kansallista turvallisuutta uhkaavat tekijät liittyvät aiempaa useammin Suomen ulkopuolisiin tapahtumiin”.* Terrorismin uhka esiintyy aineistossa useasti, ja se nähdään jostakin muualta Suomeen rantautuneena. Siviilitiedusteluun liittyvät toimet esitetään asiana, joka suojelee ulkopuolisilta uhilta eikä niinkään kansalaisia toisiltaan. Buzanin ym. (1998) mukaan yksilötasolla turvallistaminen on vaikeampaa kuin jos uhattuna on kollektiivi, joka usein on kansa tai väestö. Tässä yhteydessä näen suojeltavan kollektiivin kansallisen turvallisuuden alle lukeutuvaksi.

Terrorismi ja vastaavat ulkoiset uhat ovat Buzanin ym. (1998, s. 146) mukaan tyypillisiä uhkakuvia vahvoissa valtioissa, erityisesti liberaaleissa demokratioissa, sisäiset uhat taas heikoissa valtioissa. Sama huomio esiintyy myös Suomen kohdalla siviilitiedusteluun liittyvässä keskustelussa, uhkia ei pääasiassa nähdä niinkään valtion sisäisinä vaan sen ulkopuolelta tulevina. Vaikka siviilitiedustelussa on kyse myös mahdollisesta omiin kansalaisiin kohdistuvasta tarkkailusta, on ulkoapäin tuleviksi esitetyt uhat omiaan vahvistamaan vastakkainasettelun tunnetta ”meidän” ja ”niiden” välille. Me – retoriikka on omiaan luomaan mielikuvan yhteisöstä, jonka intressit ovat yhteneväiset (Jokinen ym. 2016, s. 351). Kansanedustaja Kari Kulmala perustelee tietoliikennetiedustelua siviilitiedustelulainsäädäntöä käsittelevässä täysistunnon puheenvuorossaan: ”*Tietoliikennetiedustelun avulla turvataan vakaata ja demokraattista yhteiskuntaa, mikä on*

kaikkien suomalaisten edun mukaista". Vakaa ja demokraattinen yhteiskunta nähdään kollektiivin näkökulmasta tavoiteltavana asiana.

Esitetyt uhkakuvat perustuvat pääosin kansallista turvallisuutta uhkaavaan rikolliseen toimintaan, vaikka mietinnössä esitetäänkin, ettei siviilitiedustelussa kysymys ole pelkästään rikostorjunnasta, eikä kaikki kansallista turvallisuutta vakavasti uhkaava toiminta ole sen kaltaista, että se mahdollisesti etenisi rikokseksi. Kansanedustaja Kari Kulmala argumentoi täysistunnon puheenvuorossaan siviilitiedustelua koskevan lainsäädännön puolesta: "*Rehelliselle kansalaiselle ei tule jatkossakaan mitään negatiivisia muutoksia, vaikka tämä esitys hyväksytään. Ainoastaan hänen oma turvallisuutensa paranee, ja se on hänen etunsa.*" Rikollisten ja "kunnollisten" kansalaisten kategorisointi nojaa yhteisesti jaettuihin normeihin tukeutuvaan strategiaan, ja sen taustalla on Juhilan (2016, s. 165) mukaan jonkinlainen enemmistöperiaate: enemmistön etu kulkee ennen vähemmistön etua. Vaikka kansallista turvallisuutta uhkaava toiminta ei siviilitiedustelulakityöryhmän mukaan olekaan aina rikollista, on argumentaatiokeinona rikollisen ja rehellisen kansalaisen kategoria tehokas, sillä se nojaa yhteisesti jaettuihin sosiaalisiin normeihin.

Yhtenä turvallisuusargumenttina nousi myös vertailu muihin maihin. Mietinnössä esiin on nostettu Norjan, Tanskan ja Saksan esimerkit siviilitiedustelulainsäädännöstä sekä kerrotaan, että kaikissa kansainvälisessä vertailussa olevissa valtioissa säädetään tiedustelusta. Useissa puheenvuoroissa toistuu Suomen tilanne muiden valtioiden tiedustelun varassa. Kansanedustaja Kääriäinen toteaa keskustelussa Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta: *"Päättäjillä ja viranomaisilla ei ole tällä haavaa riittävästi itsenäisiä työkaluja huolehtia kansallisesta turvallisuudesta. Ne joko puuttuvat kokonaan tai ovat puutteellisia, tai olemme ulkomaisen tiedustelutiedonvaihdon varassa".* Kvantifioivalla strategialla voidaan lisätä argumentoinnin vakuuttavuutta, ja erityisesti täsmälliset luvut voivat lisätä argumentoinnin vakuuttavuutta. (Juhila 2016, s. 161) Sisäministeri Mykkäsen esittelypuheenvuorossa täysistuntokeskustelussa perustuslain 10 § muuttamisesta on nähtävissä argumentaation tukena erilaista kvantifaatiota: "*Kybervakoilulla saatua tietoa käytetään informaatiosodankäynnissä, ja tästä esimerkkinä on nähty esimerkiksi Ranskan ja Yhdysvaltojen vaaleihin vaikuttaminen. Yhdysvaltalaisen sosiaalisen median yhtiön arvion mukaan Yhdysvaltain presidentinvaalien yhteydessä valetilit tekivät jopa 80 000 päivitystä, jotka tavoittivat yli 12 miljoonaa amerikkalaista — merkittäviä mittakaavoja."* ja "*Suojelupoliisin terrorismintorjunnan kohdehenkilöiden määrä on myös kasvanut*

voimakkaasti viime vuosina. Näitä henkilöitä on nyt noin 370." Mainitut luvut ovat suuria, sekä tarkkoja. Lukujen suhteuttamisella esimerkiksi väkilukuun saattaisi olla vaikutusta faktuaalistamisen lopputulokseen.

Olen nyt käsitellyt turvallistamisargumentaatiota turvallistamisen kieliopillisen sisällön kautta ja eritellyt aineistosta nousevia argumentaation keinoja ja faktuaalistamisstrategioita retorisen diskurssianalyysin avulla. Analyysissäni havaitsin, että turvallistamisen kielioppi oli vahvasti läsnä aineistossa. Turvallistamisen puhetekojen kieliopin voi tiivistää logiikkaan, joka sisältää kolme peruspuheaktin sekvenssiä: väitteen, varoituksen ja pyynnön (Vuori 2004, s. 11). Väite esittää suojeltavan viitekohteen olevan uhattuna, varoitus toimii ennustuksena tulevasta ja pyynnön avulla yleisöä pyritään saamaan tekemään jotakin tai jättämään jotakin tekemättä. Väite- ja varoituspuheaktien ominaisuuksia oli molempia nähtävissä siviilitiedustelun turvallistamisessa. Aineistoni yhteydessä nousi erityisesti Suomen kansallisen turvallisuuden jo tapahtunut heikentyminen väite-elementtinä, jolle perusteina nousi esiin varoituksia tulevasta: terrorismi, muuttuva turvallisuusympäristö, kyberuhat. Väitteen avulla pyritään osoittamaan, että väite on asioiden oikea tila. Näitä vakuuttelun keinoja, retorisia strategioita ja erityisesti faktuaalistamista eli asian todeksi tekemistä oli havaittavissa aineistossa.

3.4. Normaalista poikkeaminen ja turvallistamisen onnistuminen

Mitä näillä esitetyillä argumenteilla sitten pyritään oikeuttamaan? Hätäkeinot voidaan määritellä epätavallisiksi tai erikoisiksi poliittisiksi toimiksi, joiden toimeenpano oikeutetaan turvallistamisen avulla. Hätäkeinot kuitenkaan eivät aina tarkoita yhteiskunnan sääntöjen ulkopuolella toimimista, Vuori (2008, s. 69) esittää. Hätäkeinoille pyritään siis turvallistamisen avulla saavuttamaan legitimiteetti.

Siviilitiedusteluhankkeesta ja siihen liittyvästä keskustelusta on löydettävissä ehdotettuja normaalista poikkeavia poliittisia toimia: perustuslain kiireellinen muuttaminen sekä itse siviilitiedusteluhankkeeseen liittyvää toimivaltuuksien lisäämistä ja perustuslain tarkistamista. Kansalaisen perusoikeuteen eli luottamuksellisen viestin suojaan puuttumista ja tietoliikennetiedustelun valtuuksien lisäämistä voidaan pitää erityisenä turvallisuustoimena yksityisyydensuojan näkökulmasta. Vaikka siviilitiedustelun yhteydessä ei toimita demokratian tai yhteiskunnan sääntöjen ulkopuolella, vaan hankkeesta

on tehty perusteellisia selvityksiä ja asianmukaisesti eduskunnassa äänestetty, on mielestäni kaikki valvonnan lisääminen ja siten yksityisyydensuojan heikentäminen erityispolitiikan piirissä.

Onko siviilitiedustelulain turvallistaminen onnistunut? Buzan ym. (1998) keskittyy pääasiassa turvallistamisen onnistumisen edellytyksiin, jotka liittyvät erityisesti turvallistamisen kielioppiin. Vuoren (2004, s. 6) mukaan menestyksekäs turvallistaminen luo oikeutuksen normaalin politiikan sääntöjen murtamiselle ja kysymyksen nostamisen erityisen politiikan kysymykseksi. Suomessa perustuslain muutosta kiireellisesti sekä kansalaisen perusoikeuksiin puuttumista voinee pitää erityispolitiikkana. Vaikka Buzan ym. (1998) jättääkin yleisösuhteen elementin turvallistamisessa melko avoimeksi, voidaan turvallistamisen sisäisten vaatimusten nähdä täyttyneen, sillä siviilitiedusteluun liittyvä turvallistamisen puheakti noudattaa monelta osin sen kieliopillisia vaatimuksia: aineistosta oli selkeästi löydettävissä viitekohde, jonka olemassaolo on uhattuna ja piste, josta ei ole paluuta sekä pelastustoimet tilanteesta selviämiseksi.

Toisaalta eduskunnan puheenvuoroissa oli havaittavissa myös turvallistamisen vastustamista, epäturvallistamista. Kansanedustaja Pekka Haavisto pyrkii esittämään perustuslain kiireellisen muuttamisen epätavallisena tapana tehdä politiikkaa: ”*Perustuslain muuttaminen ei ole arkipäiväinen asia, eikä voi kylliksi korostaa sitä, miten poikkeuksellista on esittää perustuslain muutos kiireellisenä. Syy, miksi perustuslain muuttaminen on tehty vaikeaksi, tai tehdään vaikeutetussa järjestyksessä, on tietenkin se, että kansalaiskeskustelulle ja poliittiselle prosessille, poliittiselle keskustelulle annettaisiin riittävästi tilaa.”* Toisaalta hän vastustaa turvallistamalla nostamalla siviilitiedustelun ja sitä suorittavat viranomaiset turvallisuusagendalle esittämällä mahdollisia uhkia joita siviilitiedustelusta sekä kansainvälisestä tietojen vaihdosta voisi olla: ”*Mehän Suomessa ajattelemme aina, että viranomainen on rehellinen ja viranomaisella ei ole mitään poliittisia päämääriä, mutta maailmalla toimii paljon tiedusteluviranomaisia, jotka toimivat aivan toisilla pelisäännöillä kuin meidän omat tiedusteluviranomaisemme.”* Aineistossa on siis nähtävissä turvallistamisen hylkäämistä ja myös sen aktiivista vastustamista, mutta turvallistamisen onnistumisen lopputuloksen jätän kuitenkin analyysissäni avoimeksi, sillä siviilitiedusteluhankkeen täytäntöönpano ei ole vielä valmis, eikä vastaus turvallistamisen onnistumisesta ole tutkimustehtäväni kannalta välttämätön.

4. Yhteenveto

Tutkielmani lähtökohtana oli, että turvallisuus on subjektiivinen, sosiaalisesti rakentuva ilmiö, ja että mistä tahansa ilmiöstä voidaan tehdä turvallisuuskysymys turvallistamalla se. Analyysini osoittaa, että siviilitiedusteluun liittyvä keskustelu noudattaa monilta osin turvallistamisen kieliopin säännönmukaisuuksia. Turvallisuusargumenteista oli löydettävissä turvallistamisen kieliopin ”tarina”, jonka avulla siviilitiedustelusta tehdään turvallisuuskysymys. Viitekohteena näyttäytyi selkeänä kansallinen turvallisuus, joka jäsentymättömänä käsitteenä antoi paljon analysoitavaa turvallistamisanalyysissä. Viitekohdetta olisi kuitenkin mielenkiintoista tutkia vielä tarkemmin myös käsitehistoriallisesta näkökulmasta, sillä sen avulla olisi mahdollista saada parempi tulkinta käsitteen merkityksille.

Aineistossa esiintyneet uhkakuvat, joilla siviilitiedustelu oikeutetaan, ovat pääosin ulkoisia ja siten tyypillisiä liberaaleille demokratioille. Terrorismi sekä muuttuva turvallisuusympäristö nousivat keskeisimmiksi uhiksi. Konkreettisempia uhkakuvia tai -tilanteita aineistossa ei yllätyksekseni juuri esiintynyt. Tarkastelin aineistossa käytettyä kieltä siitä näkökulmasta, että kielenkäyttö on sosiaalista todellisuutta rakentava käytäntö, ja pyrin myös tuomaan esiin sellaisia retorisia strategioita, joilla turvallisuusdiskurssia rakennetaan. Erityisesti esiin nousi sellaisia strategioita, joilla puhetta faktuaalistetaan eli saadaan kyseinen versio näyttämään itsestään selvältä.

Analyysissäni en ole ottanut kantaa siihen, onko kansallinen turvallisuutemme todella uhattuna siten, että siviilitiedustelulainsäädännön mahdollistamat tiedustelukeinot sekä perustuslain kiireellinen muuttaminen ovat tarpeellisia. Vaikka turvallistamisen tutkijoilla ei olekaan tehtävänään tutkia sitä, näyttäytyvätkö uhat todellisina turvallisuuskysymyksinä, on tutkijallakin roolinsa turvallisuuskysymysten ja turvallistamisen rakentamisessa tai vaihtoehtoisesti niiden purkamisessa. (Buzan ym. 1998, s. 33)

Oman näkemykseni mukaan turvallistamisen tutkijan tulisikin pyrkiä kriittisesti analysoimaan puhetta turvallisuudesta ja tuomaan esiin niitä turvallistamisen tapoja, joilla

kustakin ilmiöstä tehdään turvallisuuskysymys sekä purkamaan sellaisia poikkeustiloja, joissa ajaudutaan turvallistamisen janalla poispäin demokraattisesta päätöksenteosta. Niiden tapojen näkyväksi tuomisella, jolla turvallistamista tehdään, voidaan kriittisesti tarkastella ilmiötä ilman poikkeustilan luomaa pakon ja kiireen ilmapiiriä. Buzanin ym. (1998, s. 30) mukaan turvallistaminen tulisi nähdä politisoinnin kaltaisena intersubjektiivisena prosessina. Täysin objektiivinen näkökulma turvallisuuteen on mahdotonta, sillä eri tahot näkevät eri uhat eri tavoin, eikä objektiivista mittaria turvallisuusuhkien todellisuudelle tai vaarallisuudelle ole käytettävissä turvallisuustutkimuksessa.

Demokraattisessa päätöksenteossa nähdään, että erityistoimet tulee oikeuttaa pakkokeinojen sijaan, eli niille tulee saada legitimiteetti. Vuoren (2004, s. 6) mukaan legitimiteetti on mahdollisesti kaikkein oleellisin tekijä sosiaalisen instituution selviämisessä. Legitimiteetin hankkiminen turvallistamisen keinoin voi sikäli olla ongelmallista, että turvallistamiseen liittyy poikkeustilan ilmapiirin luominen. Siviilitiedustelulle on turvallistamispuheella luotu poikkeustilan ilmapiiri, ja tällaista hätätoimia vaativan poikkeustilaa tulisi Waeverin ym. (1998, s. 4) mukaan epäturvallistaa ja tuoda siten takaisin normaalin poliittisen keskustelun ilmapiiriin.

Mielestäni turvallistaminen ei kuitenkaan ole automaattisesti negatiivinen ilmiö. Usein esimerkkinä mahdollisesta positiivisesta turvallistamisesta käytetään ilmastonmuutosta: ilmastonmuutos todennäköisesti vaatii erityisiä hätäkeinoja, jotka poikkeavat normaaleista säännöistä ja ovat tavallisen poliittisen päätöksenteon ulkopuolella. Näiden hätäkeinojen legitimisointi vaatisi onnistunutta turvallistamista. Ongelmallista turvallistamisessa kuitenkin tulee jatkossakin olemaan turvallisuuden objektiivisen arvioinnin mahdottomuus sekä turvallistavien toimijoiden poliittisten päämäärien ja tavoitteiden ristiriita.

5. Lähteet

Kirjallisuus

Balzacq, T. (2005). *The Three Faces of Securitization*: Political Agency, Audience and Context. European Journal of International Relations, 11 (2)

Buzan B., Wæver O. & de Wilde J. (1998). Security*: A New Framework For Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado.

Buzan, B. & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.

Foucault Michel: 2010. *Turvallisuus, alue, väestö*. Suom. Antti Paakari. Helsinki: Tutkijaliitto.
(Alkup. Sécurite, Territoire, Population. Cours au Collège de France, 1977–1978, Seuil/Gallimard, 2004.)

Jokinen, A., Juhila, K., Suoninen E. (2016). *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino

Miller, P., Rose, N. & Suikkanen, R. (2010). *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.

Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction.* Lontoo: Sage

Vuori, Juha (2008). *How to do Security with Words. A Grammar of Securitisation in the People's Republic of China*. University of Turku

Vuori, Juha (2008). *Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of*

Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders. European Journal of International Relations

Vuori, Juha (2005). *Turvallisuudesta uhkantorjuntaan. Käsitteen kääntöpuolen pohdintaa*. Kosmopolis, Vol. 35 (4)

Vuori, Juha (2004). *Turvallistaminen totalitaarisessa poliittisessa järjestelmässä – Makrotason mallin ja mikrotason analyysin yhdistämisestä*, Kosmopolis Vol. 34 (3), s. 4-28

Vuori, Juha (2010*). A Timely Prophet? The Doomsday Clock as a Visualization of Securitization Moves with a Global Referent Object* Vol. 41 (3) s. 255-277

Lähdeaineisto

Siviilitiedustelulakityöryhmän mietintö. Sisäministeriön julkaisu 8/2017. Helsinki: verkkojulkaisu

Sisäministeriö (2015): Siviilitiedustelulainsäädännön valmistelu. Haettu 1.10.2018 osoitteesta https://intermin.fi/tiedustelu

Eduskunnan täysistuntojen puheenvuorot

Kulmala, Kari 2018, Täysistunnon puheenvuoro PTK 9/2018 vp. Luettavissa osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_9+2018+8+1+1.aspx

Kääriäinen, Seppo 2018. Täysistunnon puheenvuoro PTK 9/2018 vp. Luettavissa osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_9+2018+6+4+4.aspx

Mykkänen, Kai 2018. Täysistunnon puheenvuoro PTK 9/2018 vp. Luettavissa osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_9+2018+6+1+1.aspx

Saarakkala, Vesa-Matti 2018. Täysistunnon puheenvuoro PTK 9/2018 vp. Luettavissa osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_9+2018+6+7+7.aspx

Pakkanen, Markku 2018. Täysistunnon puheenvuoro PTK 9/2018 vp. Luettavissa osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_9+2018+6+76+76.aspx

Haavisto, Pekka 2018 Täysistunnon puheenvuoro PTK 93/2018 vp. Luettavissa osoitteesta https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Puheenvuoro/Sivut/PUH_93+2018+6+33+33.aspx